

Cəhənnəmdən qaçış

əvvəli ötən sayımızda

Pedaqoqla söhbətindən aydın olur ki, Orest çox savadlı oğlandır, universitet bitirib, çoxlu kitab oxuyub, ustadıyla birgə yüz ölkə gəzib, insanların, adətlərin, qanunların necə dəyişkən olduğuna gözüylə şahidlik eləyib. Ancaq Orest ağ kağız kimidir, onun bioqrafiyası yoxdur, nə ailəsi, nə vətəni, nə dini, nə peşəsi var, istədiyi məsləki seçməkdə tam azaddır. Pedaqoqun fikrincə, o, böyük bir universitet şəhərində fəlsəfədən, yaxud da memarlıqdan yüksək səviyyədə dərs keçə bilər. Müəllimi onu kübar cəmiyyətə layiq ali insan kimi yetişdirib. Orest cavabında deyir: “Şikayətçi deyiləm. Sən mənə hörümçək torundan qopub yerin cazibəsindən uzaqda süzən bir sapın azadlığını vermişən. Mən hörümçək torutək yüngüləm, havada sərbəst üzürəm. Bilirəm bəxtim gətirib, naşükurlük eləmirəm. Adam var ki, anadangəlmə şəraitdən asılıdır, heç bir seçim imkanı yoxdur - ömür yolu hələ dünyaya gəlməmişdən cızılib.”

Pedaqoq ondan Egisfin oturduğu taxta yiyələnmək fikrinə düşüb-düşmədiyini soruşanda Orest ustadına belə cavab verir: “Bu adamlarla mən neyləyəcəyəm? Mən burada nə bir uşağın doğulduğuna, nə bir qızın gəlin köçdüyunə şahidlik eləmişəm, onların vicdan tutmalarını da bölüşmürəm, üstəlik, heç kimi adıyla tanımıram. Saqqallı kişi (cildə girmiş Yupiteri deyir) haqlıdır: hökmdarın gərəklə təbəələriylə ortaqlar xatirələri olsun. Onlara dəyməyə, qoca, çıxacaq gedək buralardan. Bilirsən, əgər onların arasında mənə vətəndaşlıq hüququ qazandıran bir iş görmüş olsaydım... Ürəyimdəki boşluğu doldurmaq üçün lap cinayət törətmək hesabına da olsa onların xatirələrinə, qorxularına, ümidlərinə şərik çıxardım. Bundan ötrü doğmaca anamı belə öldürərdim...”

Bu məqamlarda Orest atasının qisasını almağa həzirləşən Hamleti xatırladır, ancaq onun Ofeliyası yoxdur; Ofeliyanı bu səhnədə Aqamemnonun qızı, Orestin doğma bacısı Elektra əvəzləyir, həm də tamam tərs missiyyalla. Qız başını dikəldəndən atasının qatillərinə qulluqçuluq eləyir. Atalığı bir yana, doğmaca anası belə ona qənim kəsilib, padşah qızını ən alçalıcı işlərə buyurmaqla onu gündə neçə kərə alçalırlar. Elektra da atasının düşmənlərindən qisas almaq arzusuylla yaşayır, qardaşının öldüyünə inanmır, günün birində Orestin zühur eləyib intiqam qılınıcı sıyracağını həsrətlə gözləyir.

Orest əvvəlcə özünü nişan vermir, şəxsini bacısına Korinf şəhərindən gəlmiş Fileb kimi təqdim eləyir. Elektra dərindən açıb ona söyləyir, ötən on beş ildə cəkdiyi zülmə, Egisfə, Klitemnestraya nifrətindən danışır. Deyir ki, nə bir dostu, nə bir rəfiqəsi var. Hətta dayəsi belə olmayıb: “Mən təkəm. Mən taunam, vəbəyam, hamı məndən gen dolanır, heç kimim yoxdur. Anamdan soruş: ən incə qəlblər belə məndən diksinə bilər”. Bütün bunlara baxmayaraq qız ümidini üzməyib, bir nəfərin yolunu gözləyir.

Söhbətin şirin yerində ça-

Jan-Pol Sartrın “Milçəklər” pyesi haqqında

riça Klitemnestra səhnəyə çıxır. O, Elektraya çarın mətəm libası geyinmək əmrini çatdırır, çünki bu gün ölümlər günü, tövbə mərasimidir. Elektra Orestdən anasına oxşayıb-oxşamadığını soruşanda oğlan deyir: “Onun sifəti ildırım qarşısı, dolu döymüş çölə bənzəyir. Elə sən də üzündə fırtınadan soray verən nəşə var: bir gün ehtiras səni sümüklərinə qədər yandıracaq”. Çariça Oresti görəndə təəccüblənir, çünki adətən yolçular bu şəhərdən yan keçirlər: “Səyyahlar bizim şəhəri iyirmi verst aralıdan dolanırlar. Səni xəbərdar eləməyiblər? Düzənlik əhali si bizi karantinə alıb, onlar üçün bizim tövbəmiz - taundur, yoluxmaqdan qorxurlar”.

Sonra aralarına keçilməz sədd çəkilmiş anayla qızı arasında Orestin tanışlığıyla belə bir dialoq baş verir:

“Elektra. Çariça bizim milli oyunumuzla əylənir: bu oyunun adı aşkar tövbədir. Oyuna girən hər kəs hamının yanında günahlarını bağırabağır car çəkir. Bu mərasim günlərində bir də görürsən bir baqqal dükənini bağlayıb küçəyə çıxdı, küçədə dizin dizin sürünə-sürünə, başına kül, toz-torpaq ələyə-ələyə fəryad qopardı ki, bəs mən qatilmə, zinakaram, xainəm. Ancaq Arqos camaatı bunlardan doyub artıq: hamı hamının cinayətlərini əzbər bilir. Çariçanın cinayətlərisə heç kimi əsla maraqlandırmır - bunlar dövlət quruculuğunun əsasında duran rəsmi cinayətlərdir. Təsəvvürünə gətir, o sən kimi cavan, nəbələd, gəlmə, hətta onun adını belə bilməyən birini görəndə necə sevindi: nə xoşbəxt təsadüf! Ona elə gəlir ki, ilk dəfə tövbə eləyir.

Klitemnestra. Mumla. Kim istəsə, mənə canı, fahişə adlandırıb üzümə tüpürə bilər. Ancaq heç kim mənim vicdan əzablarıma qarışa bilməz.

Elektra. Görürsənmi, Fileb, oyunun qaydası belədir. Adamlar yalvarırlar ki, sən onları mühakimə eləyəsən. Fəqət ehtiyatlı tərpen - onları yalnız boyunlarına aldıqları əməllərinə görə sorğu-suala çək, qalanlarına toxunma. Özün nəşə tapıb çıxarsan, səndən razı qalmayacaqlar”.

Elektra anasına deyir ki, mərasimə qoşulmayacaq, çarə elə beləcə də çatdırın. Sonra bayramın mahiyyətini korinflilə Fileb sandığı qardaşına izah eləyir: Arqos şəhərinin yaxınlığında bir mağara var, yerli cavanlar heç vaxt onun dərinliyinə gedib çıxıb bilməyiblər. Deyilənə görə, həmin mağaranın dibi cəhənnəmə açıqlır. Baş kahin mağaranın ağzını iri qara qaya parçasıyla bağladıb. İnandırıcı görünməsə də, hər ilin bu günündə xalq o mağaranın qarşısına yığılır, əsgərlər qara daşı qırağa itələyirlər, ölənlər guya cəhənnəmdən çıxıb şəhərə dağılışırlar. Onlardan ötrü evlərdə süfrələr açıqlır, adlarına qab-qacaq dəsti düzülür, dadlı təamlar

bişirilir, axşama təmiz yataq salınır. Ertəsi gün xoruz bənində ölümlər öz cəhənnəmlərinə qayıdırlar, qara daş yenə mağaranın ağzına tıxanır, bir də bir ilin tamamında tamaşa təkrarlanır.

İrəlində görəcəyimiz kimi, fırldaqçı tiran Egisfin quruluş verdiyi ölümlərin cəhənnəmdən birgünlük buraxılma tamaşası İsfahan lotusu Şeyx Nəsrullahın qəbiristanlıqda öldürülmə şousuyla yaxından səsləşir, hərçənd məmunlar, mesajlar xeyli fərqlidir. Həm də nədənsə Sartrın ölümlərinin hamısı cəhənnəmdə məskunlaşıb. Elə Mirzə Cəlilin qəbirdə fırlanan ölümlərinin də cənnətə düşdüyünə, polis diliylə desək, əsaslı şübhələr var...

Birinci pərdə Orestin ona yola çıxmaq üçün bir cüt yaxşı at axtaran Yupiterə Arqosdan getmək fikrindən dəşdiyini elan eləməsiylə bitir. İkinci pərdənin əvvəlində şəhər əhli cəhənnəmə açılan mağaranın qarşısına yığılır. Hər kəs vahimə dolu gərgin intizar içindədir. Bir gənc qadın belə deyir: “Dəhşətli, tükürpədicə gözləntidir. Mənə elə gəlir ki, hamınız məndən uzaqlaşmış harasa gedirsiniz. Daş hələ yerindən dəbərdilməyib, ancaq hamı indidən ölüsünün hökmü altındadır. Hər kəs yağış damlası-tək tək-tənhadır”.

Orestlə müəllimi də buradadır. Pedaqoq tələbəsinə gözü mağarada qalmış adamları göstərib deyir ki, bu misikin məxluqlar necə də eybəcərdir, onlar qorxudan can çəkirlər, mövhumatın, xurafatın axırı budur. Yupiter söhbətə qarışıb Pedaqoqu inandırmağa çalışır ki, tanrıların gözündə onun bu adamlardan bir üstünlüyü yoxdur, o da onlar kimi çürük varlıqdır, sadəcə, hələ özü bundan xəbər tutmayıb: “Sən də üfunət verirsən, ancaq özün bunu duymursan. Onlar öz cəmədlərinin iyyində boğulurlar, özlərini də sən özünə bələd olduğundan daha yaxşı tanıyırlar”.

Gözləməkdən canı üzülmüş kütlə səs-səsə verib Egisfi haraylayır. Bu vaxt bir kişi dizlərini yerə atıb özünə həkk gəlir: “Mən iylənmişəm, iylənmişəm! Mən üfunət qoxuyan leşəm! Baxın, milçəklər leş yeyən qarğalar kimi canıma suvaşıblar. Dindikləyin, oyun, deşin, intiqam mələkləri, vücudumu didib dağıdıb cındırı çıxmış ürəyimə işləyin. Mən suçlu yam, min qat artıq günahkaram, mən iylənmiş dəri tuluğam, axıntı quyusuyam...” Yupiter kişinin iştirak çıxışına bir kəlməylə reaksiya verir: “Afərin!”

davamı növbəti sayımızda

F.Uğurlu